

MARSHALL MCLUHAN

MEDIA BEGRIJPEN

De extensies van de mens

Inleiding bij de eerste editie

In deze korte inleiding gaat McLuhan nauwelijks in op de informatie die hij hoofdstuk per hoofdstuk zal ontwikkelen. Hij noemt alleen de extensies van huid, hand en voet, en de reclamewereld. Hij geeft ons wel een duidelijke uiteenzetting over een verbindend thema ('De westerse wereld is bezig te imploderen') en het gevolg van die stand van zaken ('Dit is het tijdperk van de angst voortkomend uit de elektrische implosie'), en verbindt deze met het therapeutische doel van zijn boek ('Het onderzoekt de contouren van ons eigen geëxten-deerde bestaan in onze technologieën, door het principe van de begrijpelijkheid in elk ervan te zoeken'). We vinden hier ook de eerste van de regelmatig voorkomende verwijzingen naar literaire werken ('Het absurd toneel verbeeldt dit actuele dilemma van de westerse mens: de handelende mens die niet bij zijn handeling betrokken blijkt'). Dergelijke verwijzingen consolideren McLuhans thema dat de kunstenaar zijn tijd altijd vooruit is omdat hij de effecten van nieuwe media herkent. Hoewel McLuhan vaak wordt beschouwd als een technologische optimist of zelfs als een voorbode van een 'techno-utopia', waarschuwt hij er expliciet voor ('Of de extensie van het bewustzijn [...] "iets positiefs" zal zijn, is een vraag die vele antwoorden toelaat'). Zijn hoop is duidelijk niet gevestigd op elektrische technologie, maar op het realiseren van 'de hang van onze tijd naar heilheid, empathie en diepgaand bewustzijn', voortgebracht door die technologie. De scherpzinnigheid van McLuhan manifesteert zich wanneer hij een obscure term uit de Latijnse grammatica (ablativus absolutus) verwerkt in een verhelderende woordspeling. Dezelfde term komt later terug in een treffende linguïstische metafoor voor media-effecten (zie hoofdstuk 19). McLuhan is in deze inleiding, waarin hij ons uitdaagt om samen met hem in 'het creatieve kenproces' te duiken, direct al in volle vlucht.

– W. Terrence Gordon

James Reston schreef in *The New York Times* van 7 juli 1957:

Een inspecteur voor de gezondheidszorg berichtte deze week dat een muisje, dat vermoedelijk televisie had gekeken, een klein meisje en haar volwassen kat had aangevallen. Zowel de muis als de kat hebben het overleefd en het voorval wordt hier slechts vermeld als herinnering aan het feit dat onze wereld lijkt te veranderen.

Na drieduizend jaar van explosie, door middel van fragmentarische en mechanische technologieën, is de westerse wereld bezig te imploderen. Gedurende de eeuwen van mechanische technologie hadden wij ons lichaam extensies gegeven in de ruimte. Nu, na ruim een eeuw van elektrische technologie, hebben wij ons centrale zenuwstelsel zelf een extensie gegeven in de vorm van een wereldomvattende omarming die zowel ruimte als tijd, althans op onze planeet, ongedaan maakt. Snel naderen wij het laatste stadium van de menselijke extensies – de technologische simulatie van het bewustzijn, waarin het creatieve kenproces collectief en corporatief extensies vindt in de hele menselijke samenleving, zoals wij nu reeds onze zintuigen en zenuwen extensies hebben gegeven in de vorm van verscheidene media. Of de extensie van het bewustzijn, waarnaar door adverteerders voor hun producten zo lang is gezocht, ‘iets positiefs’ zal zijn, is een vraag die vele antwoorden toelaat. Het is haast onmogelijk dergelijke vragen over de extensies van de mens te beantwoorden zonder ze alle tezamen te beschouwen. Elke extensie, van de huid of van de hand of van de voet, beïnvloedt het hele complex van psychische en sociale factoren.

Enkele van de voornaamste extensies worden, samen met enkele psychische en sociale gevolgen, in dit boek bestudeerd. Hoe weinig

aandacht in het verleden aan dergelijke zaken is besteed, blijkt uit de ontsteltenis van een van de redacteurs van dit boek. Hij schreef geschrokken: '75 procent van uw materiaal is nieuw. Wil een boek succes hebben, dan moet het zich niet voorbij de grens van 10 procent wagen.' Het lijkt op dit moment de moeite waard zo'n risico te nemen, nu de inzet bijzonder hoog is en de noodzaak om de resultaten van de menselijke extensies te begrijpen met het uur dringender wordt.

In het nu aflopende mechanische tijdperk konden veel handelingen tamelijk zorgeloos worden ondernomen. Traagheid zorgde ervoor dat reacties een aanzienlijke tijd op zich lieten wachten. Vandaag vinden actie en reactie bijna tegelijkertijd plaats. Wij leven op dit ogenblik als het ware mythisch en integraal, maar blijven denken binnen de oude, gefragmenteerde ruimte- en tijdspatronen van het pre-elektrische tijdperk.

De westerse mens verkreeg door de technologie van het schrift de macht om te handelen zonder te reageren. Dat het voordelen heeft om onszelf op deze wijze te fragmenteren is te zien aan de chirurg, die volkomen hulpeloos zou zijn als hij zich als mens bij zijn operatie betrokken zou voelen. Wij hebben ons de kunst eigen gemaakt de gevaarlijkste sociale operaties volledig onthecht uit te voeren. Maar onze onthechting was een houding van niet-betrokkenheid. In het elektrische tijdperk, nu ons centrale zenuwstelsel technologisch zodanig is geëxtendeerd dat wij ons betrokken voelen bij de hele mensheid en de hele mensheid in ons opnemen, delen wij noodzakelijkerwijs diepgaand in de gevolgen van al onze handelingen. Het is niet langer mogelijk ons de gereserveerde en onthechte rol van de geletterde westerse mens aan te meten.

Het absurd toneel verbeeldt dit actuele dilemma van de westerse mens: de handelende mens die niet bij zijn handeling betrokken blijkt. Dat is de oorsprong en de aantrekkingskracht van de clowns van Samuel Beckett. Na drieduizend jaar van specialistische explosie en toenemend specialisme en vervreemding in de technologische extensie van ons lichaam, wordt onze wereld samengeperst door een

dramatische omkering van dit proces. Door elektriciteit ingekrompen is onze aardbol niet meer dan een dorp. De elektrische snelheid waarmee alle sociale en politieke functies in een plotselinge implosie worden samengebracht, heeft het menselijk verantwoordelijkheidsbesef in sterke mate verhoogd. Het is deze implosieve factor die verandering brengt in de positie van de zwarte mens, de tiener en enkele andere groepen. Zij kunnen niet langer *bedwongen* worden, in de politieke betekenis van een groep die wordt beknot in haar omgang met andere groepen. Zij zijn nu *betrokken* bij ons leven, zoals wij bij het hunne, dankzij de elektrische media.

Dit is het tijdperk van de angst voortkomend uit de elektrische implosie die dwingt tot engagement en participatie, zonder zich iets van enig 'gezichtspunt' aan te trekken. De partiële en specialistische aard van het gezichtspunt speelt, hoe nobel het ook is, niet de minste rol in het elektrische tijdperk. Op het vlak van informatie vond dezelfde omkering plaats: het inclusieve beeld kwam in de plaats van het kale gezichtspunt. Als de negentiende eeuw de eeuw van de stoel van de redacteur was, dan is onze eeuw die van de divan van de psychiater. Als extensie van de mens is de stoel een specialistische verabsolutering van het zitvlak, een soort *ablativus absolutus* van het achterste, terwijl de divan een extensie is van het integrale wezen. De psychiater gebruikt de divan omdat deze de verleiding verdrijft om persoonlijke gezichtspunten naar voren te brengen en de behoefte om gebeurtenissen te rationaliseren overbodig maakt.

De hang van onze tijd naar heelheid, empathie en diepgaand bewustzijn is een natuurlijk gevolg van elektrische technologie. Het tijdperk van mechanische ambachtelijkheid dat aan het onze voorafging, vond dat de krachtige verdediging van persoonlijke standpunten de natuurlijke uitdrukkingswijze was. Elke cultuur en elk tijdperk is geneigd zijn favoriete waarnemings- en kennismodel aan alles en iedereen op te leggen. Kenmerkend voor deze tijd is zijn afkeer van opgelegde patronen. Opeens wensen wij dat de dingen en de mensen hun wezen volledig openbaren. Aan deze nieuwe houding ligt een diep geloof ten grondslag: het geloof in een uiteindelijk

ke harmonie van alle levende wezens. In dat geloof is dit boek geschreven. Het onderzoekt de contouren van ons eigen geëxteende bestaan in onze technologieën, door het principe van de begripelijkheid in elk ervan te zoeken. In het volle vertrouwen dat het mogelijk is een begrip van deze vormen te krijgen dat ze ordentelijk en dienstbaar maakt, heb ik ze opnieuw bekeken, zonder veel te accepteren van de conventionele wijsheden die over ze bestonden. Je kunt over media hetzelfde zeggen als Robert Theobald gezegd heeft over economische depressies: 'Er is één extra factor die ons heeft geholpen depressies te bedwingen, en dat is een beter begrip van hun ontstaan.'* Onderzoek naar de oorsprong en de ontwikkeling van de afzonderlijke extensies van de mens moet worden voorafgegaan door een blik op enige algemene kanten van de media, of extensies van de mens, te beginnen met de nooit verklaarde gevoelloosheid die iedere extensie teweegbrengt in het individu en de samenleving.

* Zie hoofdstuk 2, p. 65.

I

The medium is the message

*De tekst van dit hoofdstuk redt de titel van de status van cliché, waartoe hij al snel was gedegradeerd nadat McLuhan hem geïntroduceerd had, door een belangrijke kwalificatie toe te voegen: 'Het medium is in sociaal opzicht de boodschap.' Deze toevoeging herinnert aan en consolideert een essentiële waarne-
ming uit de inleiding van McLuhan: 'Elke extensie... beïnvloedt het hele complex van psychische en sociale factoren.' Dit vat de hele grondgedachte samen voor een project gericht op het begrijpen van media. Net als elders heeft de gedenkwaardige formulering in de hoofdstuktitel de even kernachtige en wezenlijke uitspraken uit de tekst overschaduwd, zoals 'Uit volgen volgt niets, behalve verandering', waarmee McLuhan David Humes opmerkingen over bedrieglijke ideeën over causaliteit doet herleven. Dit onderwerp komt terug in hoofdstuk 9 ('Het geschreven woord'), waar hij Hume expliciet noemt, en elders in het boek wordt het onderzocht in relatie tot de wisselwerking tussen technologie en cultuur, met name het onderscheid tussen innerlijke en uiterlijke causaliteit als kenmerk van respectievelijk niet-geletterde tegenover visuele culturen, en de betekenis van causaliteit bij elektrische technologie. Het verfijnen van het begrip causaliteit in relatie tot media bleef McLuhans denken nog jaren na de eerste publicatie van dit boek bezighouden. Zijn belangrijkste thema's – organische patronen, fragmentatie, automatisering, mythe (zie verklarende woordenlijst) – worden allemaal in dit hoofdstuk geïntroduceerd. Een reus op het gebied van de communicatiemedië, David Sarnoff van de Radio Corporation of America (RCA), wordt afgestraft, verbannen naar de overvolle galerij van mensen van wie McLuhan graag zegt dat ze helemaal niets begrijpen van de wezenlijke werking van media. Onder degenen die een dergelijk oordeel bespaard blijft, bevindt zich Kenneth Boulding. De eerste van twee verwijzingen naar zijn boek *The Image* staat in dit hoofdstuk, in de vorm van een citaat dat aangeeft dat hij McLuhan een waardevol idee aan de hand deed om te onderzoeken en in zijn eigen denken te integreren: 'De betekenis van een boodschap is de verandering die zij teweegbrengt in het beeld.'*

– W. Terrence Gordon

In een cultuur als de onze, die er reeds lang aan gewend is alles op te splitsen en op te delen als een manier om controle te bewerkstelligen, is het soms enigszins schokkend om eraan te worden herinnerd dat, zowel in operationele als praktische zin, het medium de boodschap is. Daarmee wil alleen maar gezegd zijn dat de persoonlijke en sociale gevolgen van elk medium – dat wil zeggen: van elke extensie van onszelf – voortkomen uit de nieuwe schaal die iedere extensie van onszelf of iedere nieuwe technologie in ons bestaan brengt. Zo leidt bijvoorbeeld door automatisering het nieuwe patroon van menselijke omgang ontegenzegglijk tot de eliminatie van banen. Dat is het negatieve gevolg. Daar staat tegenover dat automatisering nieuwe rollen voor mensen schept; dat wil zeggen: een intensieve betrokkenheid bij hun werk en een menselijke omgang die onze oude mechanische technologie had vernietigd. Menigeen zou misschien zeggen dat niet de machine zelf, maar wat men met de machine deed haar betekenis of boodschap was. Als het erom gaat in hoeverre de machine onze relaties tot elkaar en tot onszelf heeft veranderd, doet het er niet toe of ze cornflakes produceert of Cadillacs. De herstructurering van menselijke arbeid en omgang werd bepaald door de techniek van fragmentatie, die de essentie is van machine-technologie. Het wezen van de automatiseringstechnologie is precies het tegenovergestelde. Deze is diepgaand integrerend en decentraliserend, precies zoals de machine fragmentarisch, centraliserend en oppervlakkig was in haar vorming van patronen van menselijke verhoudingen.

Een verhelderend voorbeeld kan in dit verband het elektrische licht zijn. Elektrisch licht is louter informatie. Het is als het ware een medium zonder boodschap, tenzij het wordt gebruikt om woorden te vormen voor reclame of een naam. Dit feit, dat karakteristiek is voor alle media, betekent dat de ‘inhoud’ van een medium altijd een

ander medium is. De inhoud van schrijven is spraak, zoals spraak de inhoud is van drukwerk, en drukwerk de inhoud is van de telegraaf. Op de vraag: 'Wat is de inhoud van spraak?' moet men noodzakelijkerwijs antwoorden: 'Een denkproces in uitvoering, dat op zichzelf non-verbaal is.' Een abstract schilderij geeft de directe voorstelling weer van creatieve denkprocessen zoals zij in de computerontwerpen zouden kunnen verschijnen. Wat wij hier echter onderzoeken, zijn de psychische en sociale gevolgen van de ontwerpen en patronen die bestaande processen versterken of versnellen. Want de 'boodschap' van elk medium, van elke technologie, is de verandering van schaal, tempo of patroon die het in het menselijk bestaan brengt. De spoorwegen introduceerden niet beweging, vervoer, wiel of weg in de menselijke samenleving, zij versnelden en verbreedden de schaal van reeds bestaande menselijke functies en schiepen daardoor geheel nieuwe soorten steden en nieuwe soorten arbeid en vrije tijd. Dit gebeurde onverschillig over of de spoorweg in een tropisch of in een gematigd klimaat functioneerde en was volkomen onafhankelijk van de vracht of inhoud van het spoorwegmedium. Anderzijds versnelt het vliegtuig het transport en heeft daardoor de neiging de spoorwegvorm van stad, politiek en samenleving te ontbinden, geheel onafhankelijk van het doel waarvoor het vliegtuig werd gebruikt.

Laten we terugkeren naar het elektrische licht. Of het licht nu wordt gebruikt voor een hersenoperatie of voor een 's avonds gespeelde voetbalwedstrijd doet er niet toe. Men zou kunnen beweren dat deze activiteiten op een bepaalde manier de 'inhoud' van het elektrische licht zijn, omdat zij zonder het elektrische licht niet zouden kunnen bestaan. Dit feit onderstreept slechts dat 'het medium de boodschap is', omdat juist het medium de schaal en de vorm van de menselijke omgang en handelen maakt en beheerst. Wat vorm geven aan de menselijke omgang betreft, is de inhoud of het gebruik van dergelijke media even uiteenlopend als onbetekenend. In feite is het maar al te typerend dat de 'inhoud' van ieder medium ons blind maakt voor de aard van het medium. Pas recent komen bedrijven erachter in welke sector zij eigenlijk zakendoen. Toen IBM ontdekte

dat het niet in kantoormachines handelde maar in informatieverwerking, begon het een duidelijke koers te varen. General Electric Company haalt een aanzienlijk deel van zijn winst uit gloeilampen en verlichtingssystemen. Het heeft nog niet ontdekt dat het, net als AT&T, in de business van informatieverplaatsing zit.

Elektrisch licht valt niet op als communicatiemedium, juist omdat het geen ‘inhoud’ heeft. Dit maakt het tot een onschatbaar voorbeeld om na te gaan hoe de studie van media in het algemeen tekortschiet. Want pas als het elektrische licht wordt gebruikt om een of andere merknaam te spellen, gaan we het als medium zien. Dan wordt niet het licht gezien maar de ‘inhoud’, die in feite een ander medium is. De boodschap van het elektrische licht is dezelfde als de boodschap van de elektriciteit in de industrie: volkomen radicaal, doordringend en gedecentraliseerd. Want het elektrische licht en de elektrische kracht staan los van hun gebruik, maar elimineren wel tijds- en ruimtefactoren in de menselijke omgang, precies zoals radio, telegraaf, telefoon en tv diepe betrokkenheid creëren.

Er zou best een volledig handboek voor het bestuderen van de extensies van de mens kunnen worden samengesteld uit citaten van Shakespeare. Sommigen zouden kunnen kabbelen over de vraag of hij met deze bekende regels uit *Romeo en Julia* al of niet op de tv doelde:

Maar, stil! Welk licht breekt door aan 't gindse raam?

Ze spreekt, maar ze zegt niets: wat nu?*

In *Othello*, dat net als *Koning Lear* gaat over de kwelling van mensen die door illusies zijn getransformeerd, komen de volgende regels voor, die getuigen van Shakespeares intuïtie voor het transformatieve vermogen van nieuwe media:

Er zijn dus van die midd'len,
die prille jeugd en maagd'lijkheid betoo' ren?

* Vertaald door Jules Grandgagnage (2012).

‘De techniekfilosofie die Marshall McLuhan in de jaren zestig van de vorige eeuw presenteerde sloeg in als een bom.’

– De Groene Amsterdammer

The medium is the message – met deze beroemde uitspraak uit de jaren zestig liet Marshall McLuhan zien dat niet de inhoud, maar de vorm van media bepaalt hoe we denken en leven. In *Media begrijpen* onderzoekt hij hoe technologische ontwikkelingen onze perceptie en cultuur fundamenteel veranderen. Nu algoritmes, sociale media en AI steeds dieper doordringen in ons bestaan, is McLuhans visionaire analyse relevanter dan ooit. Zijn werk helpt ons niet alleen de impact van media te begrijpen, maar ook kritisch te reflecteren op de wereld waarin we leven.

Met een voorwoord van Miriam Rasch.

Marshall McLuhan (1911-1980) was een Canadese media-wetenschapper, bekend om zijn baanbrekende werk over mediastudies en cultuurkritiek.

www.uitgeverijtenhave.nl

NUR 130